

1.1 ATOMIN DISKREETIT ENERGIATILAT

1. MITTAUKSET

Franckin ja Hertzin kokeen ja ionisaatiopotentialin mittauslaitteisto:

- jännitelähde
- digitaalinen yleismittari
- suojatut banaani johdot
- neon-putki telineineen
- pikoampeerimittari.

Tarkista, että kaikkien laitteiden jännitteiden säädöt on kierretty noltaan ja että käyttöjännitteet eivät ole päällä.

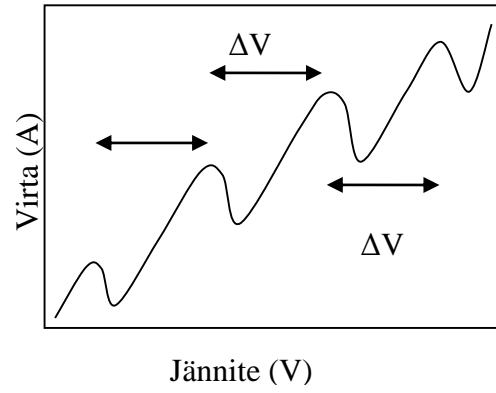
A. Franckin ja Hertzin koe

Esivalmistelut, jännitteiden viritys ja visuaalinen tarkastelu:

1. Kiinnitä DIN-pistoke liittimeen, jossa lukee Franckin-Hertzin koe, ja käännä viereinen kytkin kohti liittintä.

Säädä pikoampeerimittari: RANGE 10 nA ja METER asentoon "-". Kytke laitteet päälle. Katodi alkaa nyt hehkua heikosti.

2. Säädä katodin K ja hilan H1 välinen säätöjännite U_1 arvoon 1,8 V. Säädä pysäytysjännite U_3 arvoon 8,2 V ja kiihdytysjännite U_2 arvoon 80 V. Työssä kaikki jännitteet mitataan yleismittarilla.
3. Tarkkaile hilojen H1 ja H2 välistä aluetta. Hilojen välissä pitäisi näkyä oranssina heikosti hekkuvia vyöhykkeitä. Jännitteen U_1 kasvattaminen kirkastaa vyöhykkeitä, mutta heikentää mittauksen herkkyyttä. Kokeile, mutta säädä U_1 lopuksi arvoon 1,8 V.
4. Säädä nyt kiihdytysjännite U_2 noltaan. Kun muuttelet jännitettä U_2 , havaitset, että virtamittarin lukema käyttäytyy kuvan 1 mukaisesti. Virtamittarin asteikkoa kannattaa muuttaa mittauksen kuluessa.

Kuva 1. Virran käyttäytyminen Franckin ja Hertzin kokeessa.

Varsinainen mittaus:

5. Mittaa pikoampeerimittarin osoittamaa virtaa kiihdytysjännitteen U_2 funktiona aina 80 V saakka. Yritä aina mahdollisimman tarkasti määrittää se jännite, jolla virta juuri ja juuri alkaa pudota jännitteen U_2 kasvaessa. Muista ottaa ylös sekä virta että jännite virhearvioineen jokaisessa pisteessä. Tarkkaile myös, mitä hilojen välillä näkyy.

VIHJE: Mittaa noin 5 pistettä aivan virtamaksimien tuntumasta, muutama piste minimien tienoilta ja jokunen piste näiden väliltä. (maksimeja on neljä, viimeinen lähes 80 V tuntumassa). Virta kääntyy ensimmäisen minimin ympäristössä negatiiviseksi, mittarin polariteetti on käännettävä asentoon "+", jotta voit mitata minimin.

Mittauksen loppuksi käännä kaikki säätöjännitteet nolllaan!

B. Ionisaatiopotentiaali

Esivalmistelut:

1. Tee kytkentä ionisaatiopotentiaalin mittausta varten siirtämällä DIN-liitin ionisaatiopotentiaali-koskettimeen ja käännä viereinen kytkin osoittamaan kohti liitintä. Huomaa, että hilat H1 ja H2 kytkeytyvät tällöin yhteen ja 0...80 V jännitelähde kytkeytyy hilojen ja katodin väliin. Lisäksi 0...10 V jännitelähde kytkeytyy katodin ja anodin välille. Kiihdytysjännitteen maksimiarvoksi tässä kytkennässä on putken säästämiseksi säädetty **noin 23 V, jota ei saa mittausten aikana ylittää.**

Säädä pikoampeerimittari: RANGE 1 μ A, METER asentoon "+".
Kytke laitteet päälle.

2. Säädä vastajännite likimain samaan arvoon 8,2 V kuin kohdassa A.

Varsinainen mittaus:

3. Säädä kiihdytysjännitettä ja tarkkaile pikoampeerimittaria. Mittaa virtaa kiihdytysjännitteen funktiona 2 voltin välein kunnes virta alkaa nousta. Mittaa lisää jännite–virta -lukemia muutoskohdan jälkeen 0,2 V välein aina jännitelähteen 22,8 V saakka. Muista virhearviot.

Mittauksen loppuksi käännä kaikki säätöjännitteet nolllaan!

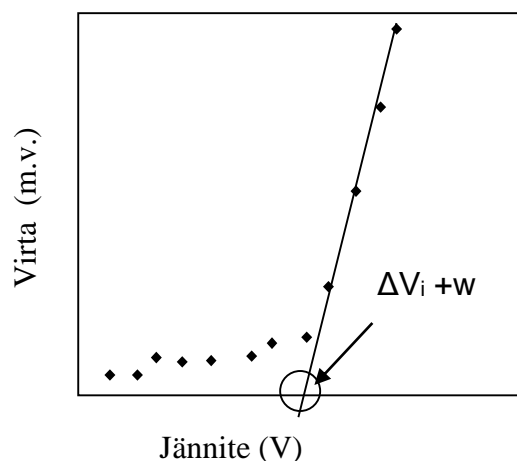
2. TYÖSELOSTUS

Oheisessa liitteessä on selitetty koetta energiatasokaavion avulla. Selostuksessa käsiteltävät seikat:

1. **Määritä** neonin ensimmäinen virityspotentiaali virherajoineen piirtämällä jännite U_2 energianmenetysten ($n = 1, 2, 3, \dots$) funktiona (pitäisi olla likimain suora). **Hahmottele** mittaustuloksiasi myös kuvan 1 mukainen kuvaaja elektronivirran käyttäytymisestä. Määritä myös kokeen kontaktipotentiali.
2. **Määritä** neonin ionisaatiopotentiali virherajoineen graafisesti piirtämällä ionivirran käyttäytyminen jännitteen funktiona. Ekstrapoloi kuvaajasta kynnysjännite, jolla virta alkaa kasvaa (ks. kuva 2).
3. **Vertaa** pohdinnoissa saamiasi tuloksia kirjallisuudessa esiintyviin arvoihin. Kirjallisuudessa esitetään energiatasot usein aallonpituuksien tai aallonpituuksien käänteislukujen avulla, muuta ne (perustellen) elektroni-volteiksi. Viritystiloja [1] ja ionisaatiopotentiaaleja [1 & 2].
4. **Laske** putkessa näkyvän valon aallonpituus. Päätele, mistä energiatilojen välisistä siirroksista valo voi syntyä, kun neonin neljä alinta viritystilaa ovat keskimääräisiltä energioiltaan [3]

$$744,9 \text{ \AA} (3s) \quad 738,8 \text{ \AA} (3's') \quad 667,3 \text{ \AA} (3p) \quad 660,5 \text{ \AA} (3'p')$$

Neonin elektronikonfiguraatio on perustilassaan $1s^2 2s^2 2p^6$. Hipsut kvanttilukujen perässä johtuvat siitä, että n ja l kvanttilukujen käyttö ei riitä selittämään energiaeroja vaan on otettava huomioon spinien ja ratakulmaliikemäärien vaikutukset.

Kuva 2. Ionivirta jännitteen funktiona.

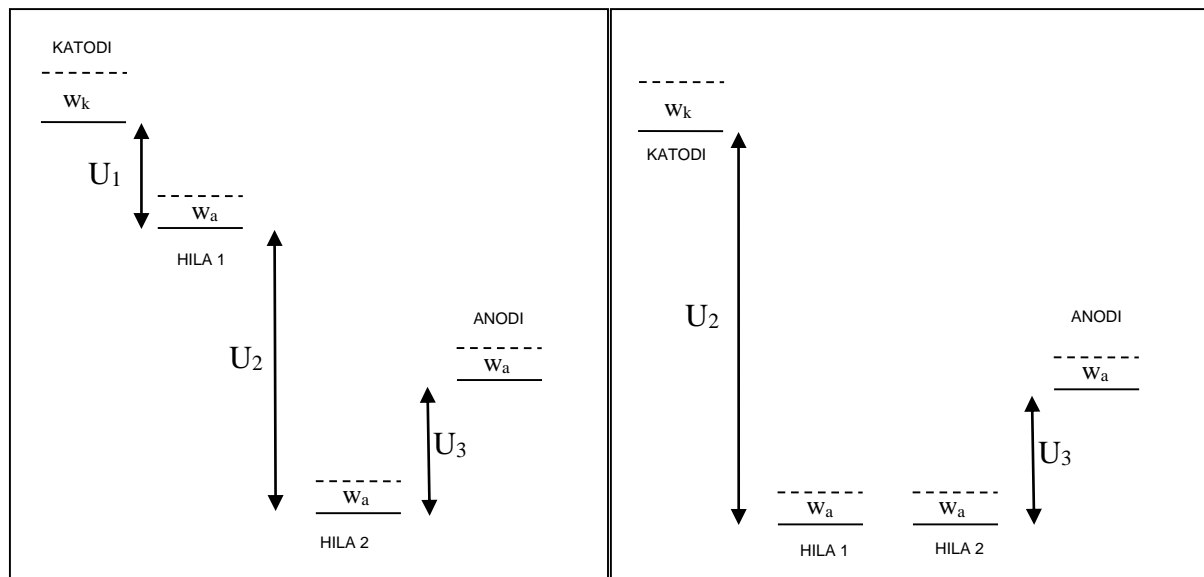
[1] CRC handbook of Chemistry and Physics.

[2] MAOL-taulukot.

[3] Basic atomic spectroscopic data, [online] viitattu 3.9.2010

<http://physics.nist.gov/PhysRefData/Handbook/Tables/neontable5.htm>

Energiatasokaaviot

Franckin ja Hertzin koe

Ionisaatiopotentiaalin mittaaminen

Energiakaavioissa on esitetty hilojen, anodin ja katodin Fermi- ja tyhjätasot. Tasojen välistä energiaeroa, w , kutsutaan työfunktiksi. Elektroni irtoaa katodin Fermi-tasolta lämpöliikkeen avulla ja nousee katodin tyhjätasolle. Kaikki metallien väliset jännitteet ovat Fermi-tasojen potentiaalieroja. Hilat ja anodi ovat terästä ja katodi volframia.

Franckin ja Hertzin kokeessa elektroni voi lävistää hilat 1 ja 2, jolloin se ei putoa kummankaan Fermi-tasolle, vaan on jälkimmäisen hilan tyhjätasolla. Tällöin maksimiliike-energia on

$$E_{\text{kin}} = e(U_1 + U_2) + w_k - w_a = e(U_1 + U_2) - w$$

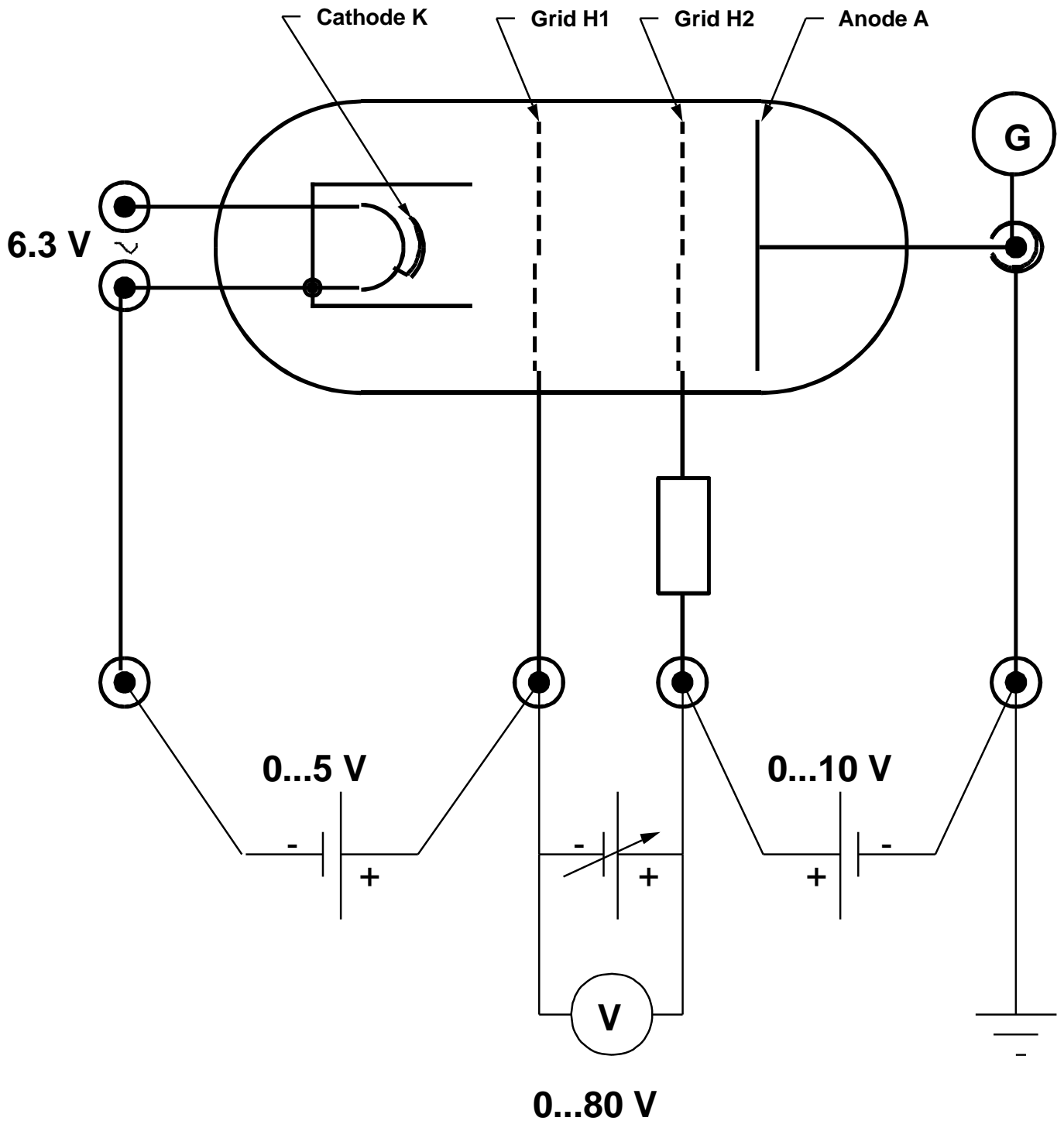
Toisaalta elektronin energia riittää juuri virittämään n kappaletta ΔV suuruisia virityksiä Neon-atomeissa, joten (U_2, n) -kuvaajasta saadaan sekä virityspotentiaali ΔV että kontaktipotentiaali w .

Elektronivirtaa havaitaan, kun elektronin energia ylittää eU_3 , sillä hilat ja anodi ovat kaikki terästä ja niiden työfunktiot samat.

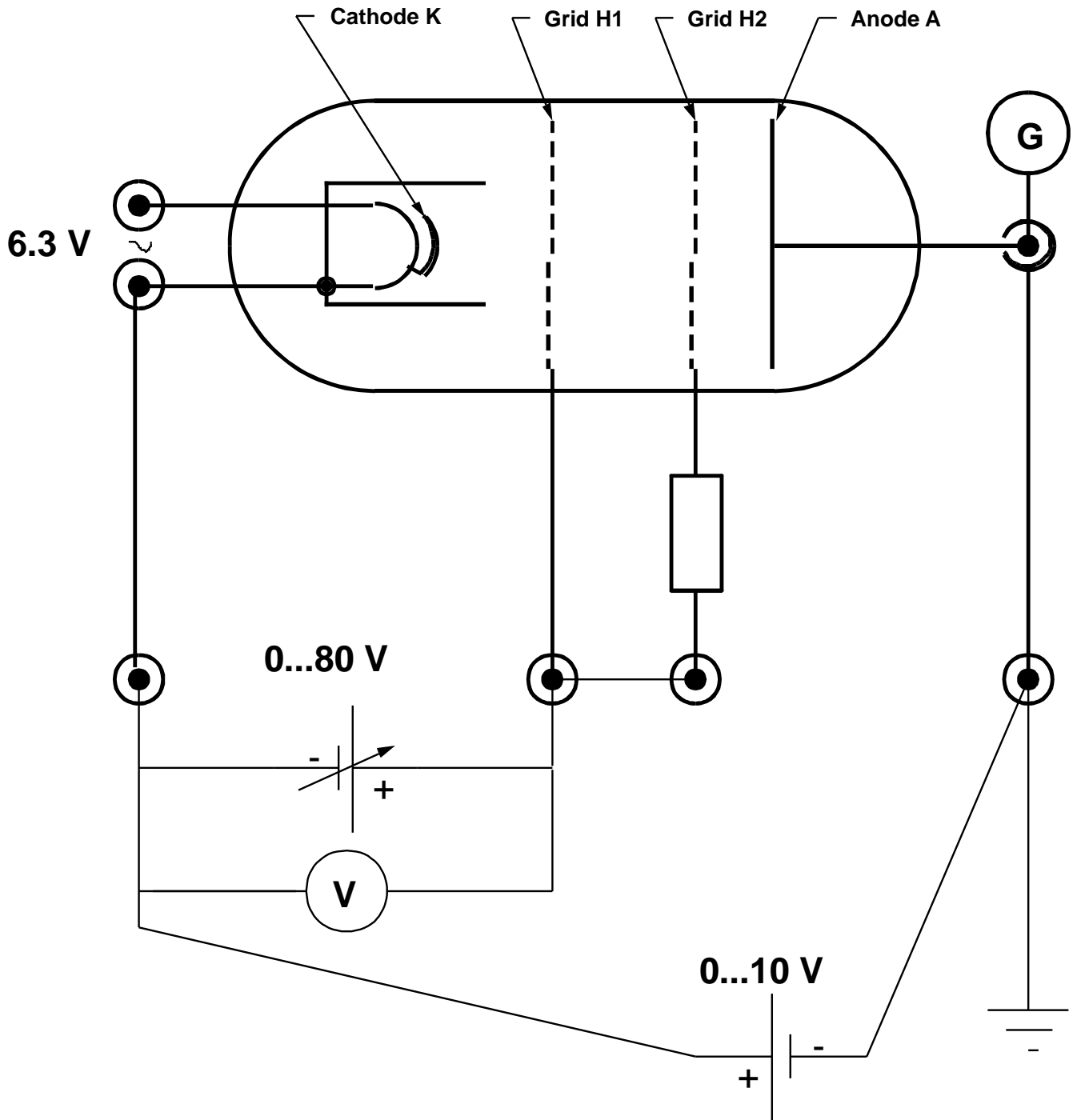
Ionisaatiopotentiaalin mittauksessa elektronit voivat ionisoida neon-atomeja, jos niiden kineettinen energia ylittää ionisaatiopotentiaalin, eli kun

$$E_{\text{kin}} = e(U_2) + w_k - w_a = e(U_2) - w > E_{\text{ion}}$$

Syntyneet positiiviset ionit kaapataan anodille jännitteellä U_3 , joka on myötäjännite. Kuva on esitetty negatiivisille elektroneille.

Kuva 1/Figure 1:
Kytkenät Franckin-Hertzin kokeessa.
The experimental setup for Franck-Hertz
measurement

Kuva 2/Figure 2:
Kytkenät ionisaatiopotentiaalin mittauksessa.
The experimental setup for the ionization
potential measurement.